

AGRÁRNÍ KOMORA A TRVALE UDRŽITELNÝ ROZVOJ ZEMĚDĚLSTVÍ

Jan Záhorka

Agrární komora České republiky, Ve Smečkách 33, 111 21 Praha 1
tel. 02/24228387

Anotace:

České zemědělství se v procesu přizpůsobování tržním podmínkám dostalo do ekonomické situace, kdy z vlastních zdrojů není schopno nastartovat technologickou a technickou obnovu tak, aby se stalo v příhodných výrobních podmínkách konkurenceschopné.

V důsledku nízké výnosnosti kapitálu nepřitahuje ani cizí zdroje. Na samotném počátku je podpora udržení kulturní krajiny v oblastech s nepříznivými výrobními podmínkami. Agrární komora České republiky navrhla řadu opatření, ze kterých se některé již realizují. Důležitým momentem v rozvoji agrárních odvětví bude vstup ČR do Evropské unie a strategie přípravy na tento vstup.

Summary:

Czech agriculture has during the process of adjustment of market conditions occurred in that economic situation, that it can not start technical and technological renovation by using only its own resources of a such way to become competitive in favourable producer's conditions.

Czech agriculture does not attract foreign resources due to the low capital efficiency. The sustainable development in areas with unfavourable producer's conditions is at the very beginning. Agriculture chamber of the Czech Republic proposed number of measures. Some of which are realized. An important point in development of agrarian sectors will be the admission of the Czech Republic to EU and the strategy of the preparation for this admission.

Klíčová slova:

Agrární komora České republiky, opatření ke zdokonalení tržně konformních nástrojů realizace cílů agrární politiky státu, přizpůsobení Evropské unii, příznivé a nepříznivé výrobní podmínky - filosofie rozvoje.

Key words:

Agriculture Chamber of the Czech Republic, measures for improving market implements to realize government goals of the agrarian policy, adjustment to EU, favourable and unfavourable production conditions - philosophy of the development.

Dámy a pánové,

vítám možnost výměny názorů na dnešní i perspektivní problémy vývoje agrárních odvětví. Dnes je k tomu příležitost na akademické půdě. Záměrně mluvím o dnešních i budoucích problémech protože při řešení otázek dneška, které na nás doléhají s neúprosnou naléhavostí nesmíme zapomínat na perspektivy a snažit se vidět dnešní rozhodování v souvislostech tendencí k budoucímu vývoji.

Stav českého zemědělství.

Současný stav českého zemědělství s poměrně značnou vypovídací schopností charakterizuje prvá "Zelená zpráva", kterou vzala vláda na vědomí. Nemá smysl opakovat známé skutečnosti, ale chceme-li diskutovat o trvale udržitelném zemědělství, měli bychom si uvědomit současnou situaci tohoto odvětví v ekonomice ČR, ale minimálně i v evropském měřítku. V evropském měřítku především v souvislosti s přizpůsobovacím procesem Evropské unii, který je již realitou.

Jedno přizpůsobování změněným tržním podmínkám, přizpůsobení obrovskému poklesu vnitřní i vnější poptávky dosud zřejmě neskončilo. Musíme však již uvažovat o přizpůsobení se poměrům v Evropské unii a to poměrům nikoliv dnešním, ale budoucím. Přitom některé tendence jsou zřejmě o jiných se dosud jen dohadujeme.

Současnou pozici zemědělství můžeme charakterizovat asi tak, že obrovský poliberalizační převis nabídky všech základních produktů, především živočišných, je minulostí. Zničující účinky rychlého přizpůsobování přibrzňovaly intervenčními nákupy a vývozy Státní fond tržní regulace. Přes výhrady k jeho fungování je nutné konstatovat, že kroky, které na agrárním trhu podnikl v nepřímé cenové regulaci, zabránily i při trvalém rozevírání cenových nůžek totálnímu zřícení cen placených zemědělcům. Zároveň však nebyl zdaleka nepromokavým deštníkem a umožnil pronikání tak silných tržních signálů, které nakonec vedlo k přizpůsobení nabídky agrárních produktů výrazně nižší poptávce.

Úlohu Státního fondu tržní regulace pochopíme uvědomíme-li si o jak obrovská kvanta převisu nabídky šlo.

Nakonec tedy došlo k zotavení cen placených zemědělcům prakticky u všech základních výrobků. Na tom nic nemění ani letošní pokles cen obilovin a momentální stagnace nebo i určité snížení cen surového mléka. Otázkou však zůstává konkurenceschopnost v budoucnu uvnitř Evropské unie bez cel, další ochrany a při zrealnění kurzu Kč k ECU i rozhodujícím národním měnám.

Obrovský přizpůsobovací krok ve snížení nabídky na vnitřním agrárním trhu probíhal přitom při obrovských majetkových přesunech, které dosud nejsou ukončeny. K urychlenému dokončení se hledají účinné cesty a Agrární komora ČR k tomu navrhla řadu opatření. Doufáme, že v dohledné době se stanou úspěšná.

Co však dosud zdaleka neproběhlo je transformace podnikatelských aktivit. Zdaleka ne všechny podnikatelské subjekty se dokáží dokonale orientovat v tržních podmínkách a tomu přizpůsobovat výrobní strukturu. V podmínkách transformačního odplývání kapitálu z odvětví dosud se neprojeví efektu vyplývajícího z privátních forem vlastnictví a ztenčování státní podpory jsou pak ekonomické výsledky zemědělství takové jaké jsou.

Ke zlepšení současného stavu navrhl Agrární komora řadu následujících operativních opatření.

Opatření ke zdokonalení tržně konformních nástrojů realizace cílů agrární politiky státu:

1) Finanční zdroje pro přizpůsobení agrárních odvětví tržním podmínkám a zvýšení jejich konkurenceschopnosti.

Dosavadní využívání prostředků Podpůrného a garančního fondu nedává záruku výraznější účasti cizího (ne zahraničního) kapitálu k profinancování provozních potřeb i získání kapitálu k technické a technologické obnově cestou modernizace. Proto bylo navrženo:

1.1. využití dočasně volných finančních prostředků PGRLF (po realizaci dotací úrokových sazeb) ke zlepšení peněžního toku

odkup pohledávek zemědělců za potravináři a pohledávek podnikatelů v zemědělských službách za zemědělskými prvovýrobcí - sestavit splátkové kalendáře s možností odkladu první splátky na rok 1995 tak, aby se splátky mohly začít využívat k činnosti PGRLF již v tomto roce - umožnit splácení pohledávek odkoupených PGRLF reálnou hodnotou obchodovatelných akcií, či jiných cenných papírů - odkoupení pohledávek vůči dlužníkům úročit - k zabezpečení odkupu pohledávek využít členských organizací Agrární komory ČR - k vypracování komplexního návrhu na zlepšení peněžního toku v agrárních odvětvích odkoupením pohledávek sestavit odbornou pracovní skupinu.

1.2. využití PGRLF k určení za vytipované zahraniční úvěry.

Je to cesta, jak zajistit dlouhodobé úvěry nezbytné pro technologickou přestavbu zemědělství, neboť tuzemské banky dlouhodobě volný kapitál k těmto účelům prakticky nemají.

1.3. podpora leasingových dodávek finančně náročnějších technologií a technicky obdobou dotací úrokových sazeb a ručením z prostředků PGRLF.

Šlo by o rozšíření možností v technologické přestavbě kromě již vyhlášeného programu "Služby".

1.4. využití prostředků PGRLF:

- k financování zásob sezónních oborů potravinářského průmyslu a zemědělských služeb,

- výše úrokových sazeb nutí sezónní obory (konzervárny, škrobárny, cukrovary, semenářské podniky, výroby krmných směsí apod.) k držení co nejnižších zásob a přesouvání finančních starostí o ně na prvovýrobce, či k tomu, že nenakupují sezónní suroviny z tuzemské produkce, ale z dovozu, a to v okamžiku potřeby. To vede ke snižování osevních ploch intenzivních plodin, útlumu a nezaměstnanosti v zemědělsky intenzivních oblastech,
- k urychlenému vypořádání restitučních nároků oprávněných osob úpravou podmínky pro získání výhodných úvěrů povinných osob - povinné osoby by musely předložit dohodu s oprávněnými osobami o výši, způsobu a závazných termínech vypořádání restitučních nároků.
- k podpoře urychleného technologického přizpůsobení zpracovatelů zemědělských surovin normám EU a zvýšení konkurenceschopnosti ve finálních produktech - základní podmínkou by mělo být prokázání perspektivy odbytu na vnitřním a zahraničním trhu a majetková účast provýrobců na výrobní kapacitě podpořené z prostředků PGRLF.

1.5. zvětšování majetku PGRLF a zvyšování důvěryhodnosti jeho portfólia cenných papírů

- odprodávat akcie jen neperspektivních zpracovatelů zemědělských surovin a zachovat v majetku PGRLF akcie perspektivních společností do doby, kdy je budou moci zemědělství prvovýrobci zaplatit

1.6. zvážení rozložení podnikatelského rizika v systému PGRLF na další tržní subjekt - pojišťovnu

- riziko by nesly podnikatel, banka, pojišťovna, stát (PGRLF). V této souvislosti zvážit vytvoření samostatné zemědělské a lesnické pojišťovny, především z důvodu pojišťování událostí, které se v jiných odvětvích nevyskytují a univerzální pojišťovny je považují za neúnosně rizikové.

2. Podpora tendencí potravinářského trhu k rovnováze

Provést deetatizaci činnosti komoditních rad s tím, že v nich budou zastoupeni prvovýrobci, zpracovatelé, obchodníci i zástupci spotřebitelské veřejnosti. Komoditní rady by se měly zaměřit na:

- 2.1. orientaci tržních subjektů formou komoditních studií a srozumitelných výtahů a doporučení z nich,
- 2.2. dosažení konsensu mezi zástupci v komoditních radách o tržních množstvích a cenách produktů, aniž by došlo ke kartelovým dohodám a poškození ekonomických zájmů některých účastníků (obdoba systému Rakouska, Francie apod.) Státní fond tržní regulace využívat v případech, které nebude možné vyřešit na úrovni dohody zástupců podnikatelských subjektů a spotřebitelů k řešení dlouhodobějších rozporů mezi nabídkou a poptávkou u produktů s nízkou elasticitou k řešení mimořádných havarijních situací.

3. Prosazení neutrality jednoznačnosti a přiměřenosti daňové soustavy

- 3.1. daň z nemovitosti systémově propojit s programy útlumu zemědělské výroby - čili půdu, která bude dána do klidu, nezdaňovat,
- 3.2. umožnit odpis zcela nelikvidních pohledávek (tam, kde dlužník již není) v nákladech,
- 3.3. odpisy strojů a technologie vázat na jejich výkon a nikoliv na čas - otázka rychlejšího odpisování a zvýšení objemu finančních prostředků podnikatelů - zvýšit odpisové sazby u skleníků, chmelových konstrukcí a podobně,
- 3.4. umožnit všem podnikatelům v zemědělské a lesní prvovýrobě daňové prázdliny u daně z příjmů po dobu 2 let, a tím usnadnit jejich přizpůsobení tržním podmínkám,
- 3.5. přihlédnout k situaci nájemců na státní půdě a upravit možnost odepisování pronajatého majetku i v případě, že nehosподаřili po celé zdaňovací období a na celém hospodářství (farmě), umožnit tak alespoň prostou obnovu hospodaření,
- 3.6. zabránit dalšímu odplývání majetku z agrárních odvětví nezdaňováním převodu pohledávek (majetkové podíly) mezi blízkými příbuznými,
- 3.7. sjednotit postupy finančních úřadů při uznávání způsobů odpisování majetku získaného privatizací a v dalších záležitostech,
- 3.8. snížit daň z přidané hodnoty z 23 na 5% u spermatu, bionafty užitkovatelných živočišných odpadů, biologických a živočišných hnojiv, různých sazenic, semenáčků lesních dřevin, sazenic zeleniny, školkařských výpěstků, sazenic jahodníků, roubů a řízků révy vinné a chmele,
- 3.9. posoudit dopady zvýšení poplatků za veterinární osvědčení pro přesun zvířat, které ztěžují konání chovatelských výstav a neúměrně zvyšují náklady na chovatelskou práci.
4. Udržení osídlení kulturnosti krajiny a zdravého životního prostředí v oblastech nevyužívaných k tržnímu hospodaření v zemědělství.
 - 4.1. zhodnotit externalitu - zatím využít připravovaný program na udržení (ošetřování) trvalých travních porostů,
 - 4.2. definovat pojem veřejných statků ve vztahu k nákladům obyvatelstva na jejich udržování v oblastech nevyužívaných k tržní zemědělské produkci,
 - 4.3. vymezit oblasti, které nebudou využívány k tržní produkci potravin, nebo jen extenzivní zemědělské výrobě a sestavit programy k zaměstnanosti a udržení zdravého životního prostředí v těchto oblastech.
5. V dotačních pravidlech umožnit podporu zahajovaných investic pro výrobu bionafty, degradabilních plastů a využití řepkové slámy.
6. Dokončení privatizace státních statků
 - 6.1. privatizaci státních statků, která je doposud ze značné části suplována pronájmem movitého a nemovitého majetku v hodnotě 24,2 mld Kč a pronájmem státní půdy 751 tis. ha zem. půdy, lze zařadit do oblastí makroekonomického charakteru hodného zvláštního zřetele vlády. Je proto nezbytně nutné stanovit mechanismus, který zabezpečí realizaci

privatizace státních statků do konce roku 1994 s tím, že je třeba stanovit koordinátora mezi zainteresovanými resorty, které určí vláda.

Zdůvodnění návrhu

- současné tempo privatizace přes doposud přijatá opatření je velmi nízké a privatizace se přenesla do roku 1995,
 - znehodnocuje se majetek o asi 15 % ročně,
 - mizí motivace nájemců,
- 6.2. úhrada privatizovaného majetku - vzhledem k nízké výnosnosti majetku, dislokaci hospodaření státních statků do horších produkčních oblastí a skutečně ekonomické situaci nájemců je třeba zvážit reálnost splácení privatizovaného majetku. V odůvodněných případech je třeba snížit kupní cenu majetku zemědělské prvovýroby, nebo umožnit odklad splátek po dobu 5 let,
- 6.3. kupní smlouvy - velká většina z 280 zakladatelských privatizačních projektů je řešena metodou přímého prodeje předem určenému zájemci. Kupní smlouva o prodeji podniku by měla umožnit svobodné podnikání a měla by být při běžném hospodaření splnitelná.
- 6.4. Snížit dobu rozhodování prodávajícího (Pozemkový fond ČR) o využití předkupního práva při prodeji nemovitostí převedených na kupujícího ze 3 měsíců na 1 měsíc.
- 6.5. Při prodeji nemovitostí v případě nevyužití předkupního práva Pozemkovým fondem zaplatit tomuto celou účetní cenu konkrétní prodané nemovitosti a zachovat přitom režim splátek podle čtyřdohody.
- 6.6. Umožnit, aby nabyvatel nemovitého majetku získal právo na privatizaci státní půdy v hospodářském obvodu své nemovitosti až do výše 1 ha na 1 VDJ chovaného skotu, ovcí a koní.
- 6.7. Pokud kupující splácí závazky související s privatizovaným majetkem, umožnit tuto částku odečíst v konkrétním roce od splátky Pozemkovému fondu. Nesplacenou část kupní ceny pak úměrně promítnout do zvýšených splátek zbývajících let.
- 6.8. Vklad do katastru nemovitostí - k umožnění svobodného podnikání po dobu nutnou na odstranění nedostatků v identifikaci majetku v období přípravy kupní smlouvy o vkladu do katastru nemovitostí, zajistit uzavření smlouvy o budoucí smlouvě s nabyvatelem.
7. Decentralizace pravomocí a přesun zodpovědnosti na nevládní instituce
Jde zejména o decentralizaci řady činností z MZe a územních odborů na AK, podnikatelské svazy a další nevládní subjekty v oblasti poradentví, školení, zahraničních vztahů, informatiky apod. jako racionální krok. Vytvářet síť zahraničního zastoupení Hospodářskou a Agrární komorou ČR. Tato tendence bude neustále zesilovat i přes odpor centralistických snah. Bylo by účelnější pro tento vývoj vytvářet postupné podmínky.
8. Zvýšení operativnosti ochrany agrárního trhu

- 8.1. Zvýšit účinnost a operativnost ochrany vnitřního trhu před dumpingovými dovozy do ČR. Využívat všech možností dohody GATT, včetně všech předpisů při dovozu zahraničně subvencovaných zemědělských produktů a potravin.
- 8.2. Přijmout antidumpingový zákon.
9. Zohlednit současnou nižší úroveň průměrných mezd v zemědělství v regulačním a sankčním opatření ve mzdové oblasti
 - 9.1. Při vyšší úrovni průměrných mezd byly již v 1. pololetí roku ohroženy některé podniky sankčním odvodem z mezd v důsledku překročení 5% nárůstu průměrných mezd nad srovnatelný nárůst spotřebitelských cen (předpoklad v 1. pol. 1994/1993 asi 9,6 - 9,7 %).
 - 9.2. Z hlediska specifik zemědělství (nezapomenout na časový nesoulad mezi sklizní a realizací atd.) je třeba dosáhnout změny usnesení vlády ČR č. 1334/1993 Sb.,- hodnotit nárůst průměrných mezd celoročně a stanovit diferencovaně sankční politiku odvětví (podniků) s nízkou výchozí základnou (průměrnou mzdou).
10. Doporučení ke zpracování dalších zelených zpráv
 - 10.1. na získání podkladů i vlastním zpracování by se měly podílet širší kolektivy odborníků i zástupci producentů a nevládních institucí,
 - 10.2. před zveřejněním by měla zpráva projít kvalifikovanou odbornou oponenturou,
 - 10.3. zprávu by měl projednat Parlament ČR.

Něktrá opatření se již realizují, u jiných proces jejich prosazení neskončil.

Základní problémy rozvoje agrárních odvětví

1. Technická a technologická přestavba výroby v oblastech s příznivými přírodními podmínkami.

V těchto oblastech lze předpokládat budoucí konkurenceschopnou výrobu. Konkurenceschopnou proto, že technická a technologická inovace by zde měla vést ke zvýšení intenzity výroby a produktivity práce. Základním problémem je získání startovacího kapitálu k financování tohoto procesu. V každém případě je jasné, že vlastní finanční prostředky podnikatelů k tomu zdaleka nestačí. Bankovní úvěry i přes výhody poskytované Podpůrným a garančním rolnickým a lesnickým fondem jsou stále obtížně přístupné. Hlavní příčinou je obecně nízká výnosnost kapitálu.

Zvýšení konkurenceschopnosti se jeví nezbytné z hlediska budoucího začlenění ČR do EU. S tím souvisí i technologická přestavba potravinářského průmyslu. Při přechodu na normy EU by i na náš vnitřní trh mohly v současné době dodávat pouze dva masokombináty.

Vyrobená zemědělská produkce, byť i levně, by bez odpovídajícího zpracování nenašla odbyt a některé komparativní výhody, které máme, by zůstaly nevyužity.

2. Udržení kulturní krajiny v oblastech s horšími přírodními podmínkami.

Jedná se o podmínky s takovými výrobními náklady, které převyšují reálné tržní ceny produktů a výroba z těchto oblastí nebude, až na výjimky, konkurenceschopná. Zemědělská výroba zde zřejmě nebude přinášet zhodnocení kapitálu a příspěvek daňových poplatníků, přímé, sociální nenávratné dotace zde budou nezbytné. Nabízí se jednoduchá extenzivní produkce a programy odstavování do klidu, ale také náhradní nezemědělské programy a nepotravinářské užití zemědělské půdy

Problematika náhradních programů a nepotravinářského užití půdy je o to závažnější, že se přední odborníci vzácně shodují na snížení osevních ploch základních rostlinných produktů v tradičních evropských zemích (ČR nevyjímaje) po r. 2000 až o 50 %. Takové obrovské snížení ploch dává určitě velké možnosti k postupné realizaci myšlenek trvale udržitelného zemědělství.

Je potřeba intenzivně hledat zejména nepotravinářské využití zemědělské půdy.

Závěr

Posuzujeme-li současný stav českého zemědělství ve vztahu k jeho trvale udržitelnému rozvoji, ale i konkurenceschopnosti v Evropě a ve světě, musí se mnoho změnit. Cestu vidím v modernizaci a rozvoji výroby v intenzivních oblastech, ocenění externalit a jich podpoře v oblastech ostatních. Je to cesta velmi složitá, ale v případě dosažení celospolečenského konsensu ekonomicky udržitelná, sociálně přijatelná i technicky a prakticky proveditelná. V žádném případě nejde o konečné a definitivní řešení, ale o neustálé hledání a nalézání kompromisů uvnitř ekonomiky i v globálním měřítku. Jde však o tendenci, aktivity k trvale udržitelnému rozvoji českého zemědělství směřující.

Literatura

1. Opatření ke zdokonalení tržně komformních nástrojů realizace cílů agrární politiky státu.
Agrobase č. 7 , ročník 4 - červenec 1994
2. Vnitřní materiály Agrární komory ČR
3. Materiály ze sněmu Agrární komory ČR, Olomouc 9.4.1994